

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI LITERARE

*Lumile posibile și ficțiunea postmodernă. Un studiu de caz al
romanelor Atonement, On Chesil Beach, The Child in Time, de Ian
McEwan*

**Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. Oltean Ștefan**

**Student-doctorand:
Polgar Adriana Diana**

2015

Cuprins

I. INTRODUCERE

1. Ontologie, semantică, semantica lumilor posibile
2. Lumi posibile
 - 2.1. Argumente împotriva lumilor posibile
 - 2.2. Lumile posibile și accesibilitatea
3. “Brave New World”: O abordare reconstructivă prin semantic lumilor posibile
 - 3.1. Elementele lumii actuale din cadrul universului narativ
4. Noi perspective
5. Personajele ficționale și lumile posibile
 - 5.1. Personajele ficționale și existența ficțională
 - 5.3. Necesitatea numirii
 - 5.4. Personaje ficționale, entități posibile, scenarii non-actuale
 - 5.5. Creationism versus Platonism

II. Dinamica acțiunii și refocalizarea ficțională în romanul *Atonement* de Ian McEwan

1. Rezumat
2. Câteva abordări teoretice
3. Refocalizare
4. Universul textual și componentele sale
 - 4.2. Acțiunea și determinismul lumilor posibile
5. Acțiunea și reprezentările sale
6. Vocile narrative și lumile posibile
7. Necesitatea, lumile posibile și narațiunea
 - 7.1. Existența personajelor ficționale – o nouă abordare

7.2. Un univers cu structură modală

8. Spațiul, timpul și lumile posibile

9. Concluzii

III. Lumile posibile și identitatea personajelor în *On Chesil Beach*

1. Rezumat

2. Lumile posibile și ficționalitatea

3. Interpretarea ficționalității prin intermediul lumilor posibile

4. Atribuirea valorii de adevăr în ficțiune

5. Autonomia în ficțiune și conceptual de “lume“

6. Abordarea din perspective unei singure lumi ficționale și abordarea din perspectiva lumilor posibile

7. Existență versus non-existență

7.1. Florence – o tipologie

7.2. Despre unicorni – Cum trebuie abordate personajele ficționale

8. Lumile ficționale și sistemul lor de actualitate

8.1. Semnificațiile limbajului în lumile ficționale și în lumea actuală

8.3. Numele proprii din cadrul ficțiunilor

9. Focalizarea lumilor posibile, focalizarea entităților ficționale

9.1. Tipuri de focalizare

10. Concluzii

IV. Limbajul narativ și lumile posibile în *The Child in Time*

1. Rezumat

2. O nouă abordare

3. Reanalizarea conținutului narativ

3.1. Ierarhii narative

3.2. Către crearea unei macrostructuri

4. Linia discursivă: entități modale, spațiu, timp
 - 4.1. Entități ficționale de la caracteristici la lumi posibile
5. Un altfel de discurs
 - 5.1. Metodologie
 - 5.2. Textul ca act de vorbire și gândire
6. Discursul indirect liber și lumile posibile
 - 6.1. Discursul indirect liber și personajele ficționale
7. Voci narrative și lumi narrative

V.CONCLUZII

VI.BIBLIOGRAFIE

Cuvinte cheie

Lumi posibile, teoria lumilor posibile, semantica lumilor posibile, logică, logică modală, ficțiune postmodernă, ficționalitate, nume proprii, nume ficționale, univers ficțional, identitate, identitate în lumile posibile, lumea actuală, autonomie ficțională, taxonomie, accesibilitate, posibilitate, necesitate, ontologie, adevăr ficțional.

Rezumat

Lucrarea în discuție abordează ideea aplicării teoriei lumilor posibile în ceea ce ar putea fi considerat un domeniu destul de complex, și anume cel al ficțiunii postmoderne. Pe lângă capitolele separate de introducere și concluzii, fiecare dintre cele patru capitole principale ale tezei se concentrează câte o problematică distinctă, dar strâns legată de modul în care ficțiunea postmodernă ar putea fi redată prin intermediul teoriei lumilor posibile. Subiectul ales cuprinde un domeniu larg de cercetare, prin urmare, în scopul de a-l restrânge și de a-i atașa și o noțiune practică, funcțională am putea spune chiar, lucrarea în discuție a ales pentru analiza trei romane postmoderne aparținând autorului Ian McEwan și anume: *Atonement*, *On Chesil Beach* și *The Child in Time*.

Astfel, capitolul introductiv trasează calea de urmat în domeniul complicat al dezvoltării unui sistem clar, menit să aducă noi modalități de a înțelege ficțiunea postmodernă prin accesarea acesteia din perspectiva logicii și a logicii modale. Finalitatea acestei teze, de asemenea trasată în cadrul introducerii, constă într-o încercare de unificare, de combinare a elementelor esențiale din cadrul diferitelor perspective descrise, de analizare a avantajelor și dezavantajelor acestora pentru ca apoi, omogenizându-le într-un mecanism cu totul nou, să se obțină un sistem valid, menit să aducă mai multă claritate în această nouă modalitate de a privi ficțiunea din perspectiva unui sistem logic, epistemic, semantic. Tendința generală este aceea a unei abordări eclectică capabile să includă sistemul logicii modale specific teoriei lumilor posibile în cadrul universului ficțional. Rezultatele acestui tip de abordare au fost elaborate în cadrul acestei lucrări expunând modul în care epistemologia lumilor posibile scoate în evidență noi aspecte referitoare la universul ficțional și relaționarea acestuia cu lumea realității.

Capitolul II are ca focus principal problematica dinamicii acțiunii ficționale precum și recentrarea ficțională, a căror analiză va fi urmată de-a lungul liniilor romanului *Atonement*. Unul dintre principalele teorii discutate este cea argumentată de Marie-Laure Ryan, care propune un mediu complet structurat pentru înțelegerea ficțiunii și a operelor ficționale în

cadrul acestui sistem modal specific teoriei lumilor posibile. Acest tip de abordare presupune o trihotomie de sisteme modale centrate pe trei tipuri diferite de lumi ale realității: lumea actuală (AW), lumea textuală actuală (TAW) și lumea de referință textuală (TRW). Fenomenul de recentrare în ficțiune poate fi conceptualizat la acest nivel prin acceptarea unei lumi posibile reale (APW), ca univers principal de referință. Drept urmare, datorită acestei abordări, putem accepta faptul că universului textual i se poate oferi deplină autonomie față de AW, dar va depinde totuși în mod legitim de universul textual de referință, TRW, care nu poate exista în mod independent. Cele două terminologii TAW și TRW par a fi aproape interschimbabile, dar subliniază necesitatea de a vedea ficțiunea ca auto-referențială, absolut independentă de premisele impuse de AW și, ca atare, semnificativă în mod cu totul independent. Evenimentele și lumile fictive sunt modelate în conformitate cu un sistem logic intern care face posibil ca ficțiunea să recreeze evenimente din actualitatea lumii reale sau să recreeze evenimente perfect sinonime cu lumea actuală, cu mențiunea că, o dată ficționalizate, aceste elemente nu vor mai putea fi considerate elemente ficționale non-actualizate, ci mai degrabă elemente reale ficționalizate. În acest sens, un alt punct de vedere marcant pentru această etapă a analizei îi aparține lui Ruth Ronen (1994), care susține, de asemenea, ideea de autonomie a lumilor ficționale precum și ideea că lumile ficționale își creează propriul lor sistem de realitate. Ronen consideră narațiunea ca pe o construcție extrem de complexă în cadrul căreia cronologia este împărțită în două categorii distincte. Există astfel o narațiune a timpului prezent și o narațiune a unei timp ce ar putea fi considerat non-prezent, ceea ce ridică problematica existenței unei succesiuni de evenimente ce funcționează asemeni unui mecanism propriu numai universurilor ficționale.

Concluzia generală până la acest punct ar sugera că ficțiunea și sistemul său de temporalitate sunt individualizate din punct de vedere modal ceea ce le conferă validitatea unui sistem de realitate ficțională complet independent din punct de vedere ontologic față de orice elemente ale lumii existenței reale.

În Capitolul III analiza atinge subiectul sensibil al identității personajelor ficționale în cadrul mai multor lumi posibile. Aici, analiza este aplicată romanului *On Chesil Beach*. Punctul de pornire are în centru teoriile lui Saul Kripke și ideile sale menționate în *Naming and Necessity* (1981). Teoria posibilității așa cum apare prezentată la Kripke identifică indivizi de-a lungul lumilor posibile pe baza originii acestora și a unei istorii specifice acestora. Ideea de identitate este astfel fixată prin așa-numitul act al botezului, act ce devine valabil în mod necesar în toate lumile posibile, întrucât numele primit inițial va desemna același individ indiferent de numărul descrierilor experimentale ce ar putea fi create pentru a

indica scenarii alternative devenite accesibile prin accesarea diferitelor lumi posibile. Desigur, pe lângă argumentele identității în lumile posibile așa cum apar ele expuse la Kripke, o altă perspectivă care a fost abordată în cadrul acestui capitol este cea propusă de David Lewis. Acesta operează o distincție între ficțiunea propriu-zisă și o lume în care orice element ficțional este menit să diferențieze o lume ficțională F față de lumea realității. Astfel, ficțiune poate fi considerată o istorisire așa cum apare ea povestită de o anumită persoană, într-un moment specific. Ceea ce este ficțional, este actul relatării ficțiunii, act ce îi aparține povestitorului care relatează un eveniment pe care îl consideră ca fiind adevărat. Lewis mai identifică o modalitate de a privi universurile ficționale. Astfel, ficțiunile sunt relatate și percepute în cadrul unui anumit context, o perspectivă ce ar putea să sugereze că ar exista mai multe adevăruri general valabile în cadrul universurilor ficționale decât apare în conținutul lor explicit. Pornind de aici, există două tipuri de analiză posibile a aceluși element care ar putea funcționa drept contextul universurilor ficționale, precum și o categorie adițională în care ar putea fi încadrate ficțiunile, și anume categoria ficțiunilor imposibile.

Deși teoriile prezentate de Kripke și Lewis sunt deosebit de importante în ceea ce privește înțelegerea modului în care problematica identității personajelor ficționale ar trebui percepută, sistemul lumilor posibile și a identității personajelor principale mai conține încă o serie de contradicții, pentru care, sistemul propus de Yagisawa promitea o rezolvare plauzibilă. Astfel, premisele sistemului sugerat de Yagisawa au fost analizate în amănunt în cadrul capitolului III ducând la concluzia că numele ficționale proprii imită același tip de dezignație rigidă care este specific lumii actuale, cu specificația că acestea din urmă își vor limita această dezignație rigidă la setul de lumi din care fac parte, respectiv la lumile ficționale.

Subiectul final tratat în cadrul acestei lucrări face referire la limbajul narativ și constituie tema principală a capitolului IV ce se axează pe ultimul roman aferent acestei teze, și anume *The Child in Time*. Dacă în capitolele anterioare s-a dezbătut importanța identității personajelor ficționale precum și organizarea lumilor ficționale în cadrul sistemului lumilor posibile, acest capitol final se va concentra pe clarificarea câtorva aspecte care ar fi putut rămâne neclarificate până la acest punct, oferind în același timp mai multă coerență demonstrației în sine. Cele două aporturi teoretice luate în considerare la acest nivel sunt pe de o parte teoria retoricii narative a lui Chatman și pe de alta parte analiza discursului indirect prezentată de Monika Fludernik. Deși Chatman se orientează mai mult pe detaliile de natură așa-zis tehnică ale narațiunii, stabilind diferitele identități ale autorului, naratorului și vocii narative precum și a modului în care aceste instanțe sunt create în diferitele lumi ale

narațiunii, perspectiva adoptată de Fludernik va primi cea mai generoasă parte în acest ultim capitol al prezentei lucrări. Ceea ce Fludernik aduce nou pentru analiza aceasta este ideea de a privi narațiunea ca pe un act de vorbire și de gândire. Așadar, noțiunea de discurs indirect liber funcționează ca o resursă lingvistică potrivită pentru identificarea diferitelor figuri ficționale ca noțiuni palpabile pentru lumile ficționale din care fac parte. Datorită acestei teorii se poate concluziona că există o structură interioară a narațiunii, o structură menită să completeze întreaga imagine a unei sintaxe a narațiunii în cadrul determinismului lumilor posibile. Împreună cu teoriile lui Chatman, concluzia generală ar fi aceea că analiza discursului indirect liber confirmă existența unei sintaxe narrative ce poate fi identificată la nivelul lumilor posibile ce pot funcționa în cadrul universului ficțional.